

บทที่ 3

การผลิต ราคา และการค้าส้มของประเทศไทย

ในบทนี้ได้แบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็น 6 ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนแรก กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของส้ม ส่วนที่สอง พิจารณาสถานการณ์ส้มในประเทศไทย ส่วนที่สาม พิจารณาราคาส้มในตลาดแต่ละระดับ ส่วนที่สี่ พิจารณาถึงการบริโภคและการส่งออกส้มของประเทศไทย ส่วนที่ห้า กล่าวถึง การนำเข้าส้มของประเทศไทย และส่วนสุดท้าย กล่าวถึงมาตรการของรัฐบาลและอัตราภาษีนำเข้าส้มในประเทศไทย

3.1 ลักษณะทั่วไปของส้ม

3.1.1 ถิ่นกำเนิดพืชตระกูลส้ม (มงคล, 2536)

เชื่อกันว่าส้มมีถิ่นกำเนิดในแถบเอเชียอาคเนย์ไปจนถึงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของ ประเทศอินเดียและประเทศพม่า สำหรับในประเทศไทยนั้นเชื่อว่าเป็นแหล่งกำเนิดของส้มหลาย พันธุ์เช่นกันเพราะพบไม้ป่าหลายชนิดที่มีลักษณะใกล้เคียงและอยู่ในตระกูลเดียวกับส้ม จากถิ่นกำเนิดต่างๆ เหล่านี้ ส้มก็ได้แพร่กระจายไปยังบริเวณที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโต

ในปี พ.ศ.330 นายพล Alexander นำเอาส้มจากประเทศที่รบได้ชัยชนะ เช่น อิหร่าน ไปปลูกในยุโรป และแพร่กระจายไปยังแถบประเทศเมดิเตอร์เรเนียนซึ่งส้มที่นำไปปลูกในยุโรป ได้แก่ ชาวออเรนจ์ เลมมอน ไลม์ สวิทออเรนจ์ ชิตรอน และแมนดาริน ตามลำดับ การแพร่กระจาย พันธุ์นี้เข้าใจว่าอยู่ในช่วงสงครามครูเสด โดยแพร่กระจายไปยังประเทศ อิตาลี สเปน โปรตุเกส และแอฟริกาตอนเหนือ โดยส้มพวกแรกที่แพร่เข้าไปในยุโรปคือ ชิตรอน ต่อมาเมื่อพวกแมนดาริน ออเรนจ์ แพร่กระจายตามไปเป็นระยะ

ในปี พ.ศ. 2312 ได้มีการแพร่กระจายพันธุ์ส้มเข้าไปในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นครั้งแรกโดยพวกมิชชันนารี ที่รัฐแคลิฟอร์เนีย เมืองซานดิเอโกทางตอนใต้ และต่อมาในปี พ.ศ. 2384 ได้มีการปลูกส้มเป็นการค้าขึ้นครั้งแรก หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2486 โคัลมบัลได้นำพันธุ์ส้มมา ปลูกทางแถบตะวันตก โดยมีการรวบรวมเมล็ดของ ออเรนจ์ เลมมอน และชิตรอน จากหมู่เกาะคานารี ไปปลูกที่เมืองฮิลปานีโอลา และได้แพร่กระจายพันธุ์ไปยังแถบทะเลแคริบเบียน และส่วนอื่นๆ

ของทวีปยุโรป นอกจากนี้โคลัมบัสยังได้นำส้มไปปลูกขายฝั่งอเมริกาใต้ แอฟริกา และออสเตรเลีย เป็นแหล่งสุดท้าย

สำหรับการแพร่กระจายพันธุ์ส้มเข้ามาในประเทศไทยนั้นยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่าได้เริ่มปลูกเป็นการค้ามาตั้งแต่ในสมัยไหน แต่ในปัจจุบันมีการปลูกส้มกันมากในภาคกลาง และภาคเหนือของประเทศ

3.1.2 พันธุ์ส้มที่ปลูกในประเทศไทย (มงคล, 2537)

ในปัจจุบันการปลูกส้มในประเทศไทย สามารถแยกเป็นชนิดและพันธุ์โดยแยกตามกลุ่มส้มได้ ดังนี้

1) ส้มเปลือกกล่อน (Mandarin) ลักษณะโดยทั่วไปของส้มพวกนี้จะมีดอกและใบขนาดเล็ก ผลขนาดกลาง-ใหญ่เปลือกบางและล่อน ปอกออกได้ง่าย เป็นส้มที่นิยมปลูกมากที่สุด และมีความสำคัญทางเศรษฐกิจมากที่สุด พันธุ์ที่ปลูกประกอบด้วย

1.1) ส้มเขียวหวาน - เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง เป็นพวกส้มเปลือกกล่อน สามารถปอกเปลือกได้ง่าย ขนาดทรงพุ่มประมาณ 4-6 เมตร และสูงประมาณ 3.5-5 เมตร ผลมีขนาดสูง 5-9 เซนติเมตร กว้าง 6-8 เซนติเมตร ค่อนข้างกลม แป้นเล็กน้อย บริเวณหัวผลราบถึงหัวเล็กน้อย ผิวผลเมื่อสุกสีเขียวอมเหลืองถึงเหลืองเข้ม ถ้าปลูกในที่ที่มีอากาศเย็นผิวผลจะมีสีเหลืองเข้ม เช่นแถบจังหวัดภาคเหนือของประเทศ ผิวผลเรียบมีต่อมน้ำมันใต้เต็มผิวของผล กลีบผลแยกจากกันได้ง่าย มีกลีบประมาณ 11 กลีบ มีรกล้อย ฉ่ำน้ำ เนื้อผลสีส้ม รสชาติหวานอมเปรี้ยวเล็กน้อย มีเมล็ดน้อย 5-12 เมล็ดต่อผล ตั้งแต่ออกดอกถึงเก็บผลผลิตได้ใช้เวลา 9 เดือน และเริ่มให้ผลผลิตหลังจากปลูกประมาณปีที่ 3 ขึ้นไป ฤดูกาลที่ออกผลผลิตส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคม

1.2) ส้มโชกุน - เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางเช่นเดียวกับส้มเขียวหวานแต่ลักษณะทรงพุ่มจะโปร่งกว่า ใบจะมีสีเขียวเข้มกว่าส้มเขียวหวาน การแตกของกิ่งและใบจะมีลักษณะตั้งขึ้น ขนาดของใบเล็กกว่าส้มเขียวหวาน ลักษณะผลจะคล้ายส้มเขียวหวานมาก ขนาดผลปานกลาง เปลือกบางกว่าส้มเขียวหวาน ปอกง่าย มีกลิ่นหอม เนื้อผลจะแน่นกว่า ชานนิ่มกว่า ซึ่งถือเป็นข้อดี ทำให้มีปริมาณน้ำส้มมาก รสชาติจะอมเปรี้ยว เมื่อสุกผลจะมีสีเหลืองแดงถึงสีเหลือง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

กับแหล่งปลูกและอุณหภูมิ นอกจากนี้พบว่า เมื่อเทียบกับส้มเขียวหวานแล้ว ส้มโชกุนจะมีน้ำหนักมากกว่าในขนาดผลที่เท่ากัน อายุการให้ผลผลิตตั้งแต่ปลูกประมาณ 3 ปีขึ้นไป และช่วงเวลาตั้งแต่ออกดอกถึงเก็บเกี่ยวใช้เวลาประมาณ 9 เดือน เช่นเดียวกับส้มเขียวหวาน ฤดูกาลออกผลผลิตประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม

1.3) ส้มพริ้มองด์ - เป็นส้มที่มีรสชาติหวานเข้มข้นเปรี้ยว ขนาดของผลใกล้เคียงกับส้มเขียวหวานแต่ผลจะทรงแป้นมากกว่า ผิวไม่เรียบ ตอมน้ำมันห่าง ผิวผลเป็นสีส้มถึงส้มแดง ทรงพุ่มตั้งโปร่ง เมื่อนำไปทำน้ำส้มพบว่ารสชาติดีมาก อายุเก็บเกี่ยวประมาณ 8 เดือน ในปัจจุบันพบปลูกแถบทางภาคเหนือเพราะมีสีผิวดีเป็นที่นิยมของตลาด ส่วนที่ปลูกแถบภาคกลางพบว่าสีของผิวส้มจะปนสีเขียวแต่ในเรื่องของรสนาตินั้นไม่แตกต่างกันมากนัก ฤดูกาลออกผลผลิตประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม

1.4) ส้มจุก - เป็นส้มที่จัดอยู่ในกลุ่มแมนดาริน เป็นพันธุ์พื้นเมืองทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยปลูกกันทั่วไปทางภาคใต้ตอนล่าง เป็นส้มที่มีรสชาติดี มีกลิ่นหอม ลักษณะผลกลมสูง มีจุกชัดเจน เปลือกกล่อน มีกลีบ 9 -10 กลีบ ผิวผลหยาบมีสีเขียวอมเหลืองเมื่อสุก ผงักกลีบหนาและเหนียว แยกจากกันได้ง่าย เนื้อมีสีเหลืองจาง รสหวานอมเปรี้ยวเล็กน้อย เมล็ดน้อย 3-6 เมล็ดต่อผล สามารถเก็บไว้ได้นาน ฤดูกาลออกผลผลิตประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม ปัจจุบันพบว่าพื้นที่ปลูกยังมีน้อยและกรมวิชาการเกษตรกำลังปรับปรุงพันธุ์เพื่อให้ได้พันธุ์ปลอดโรค คาดว่าในอนาคตน่าจะเป็นส้มที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจอีกตัวหนึ่ง

1.5) ส้มสายน้ำผึ้ง - เป็นการนำพันธุ์มาจากภาคใต้มาปลูกในภาคเหนือที่ อำเภอฝาง จังหวัด เชียงใหม่ ได้ผลดี ขยายพันธุ์โดยวิธีติดตา และเปลี่ยนการขยายพันธุ์จากกิ่งตอนมาเป็นการเพาะต้นตอจากกิ่งพันธุ์พื้นเมืองชื่อ คลีโอพัตรา ลักษณะของส้มสายน้ำผึ้งจะเป็นผลทรงกลมแป้นเล็กน้อยคล้ายส้มเขียวหวาน มีสีเขียวอมเหลือง เมื่อผิวผลแก่จัดเปลือกจะเป็นสีเหลือง ฤดูกาลออกผลผลิตประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม (นิต,2544)

2) ส้มติดเปลือก (Orange) เป็นส้มที่มีลักษณะเปลือกหนา ผิวผลขรุขระ เมื่อผลสุกจัดจะมีสีเหลืองส้มถึงสีส้มจัด ปัจจุบันกรมวิชาการเกษตรกำลังปรับปรุงพันธุ์เพื่อให้ได้พันธุ์ปลอดโรค ส้มติดเปลือกที่นิยมปลูกมี 2 ชนิด คือ

2.1) ส้มตรา หรือส้มแซ่ - มีแหล่งปลูกแถบภาคกลาง ลักษณะผลโตกว่าส้มเขียวหวาน มีสีเขียวมเหลือง มีทั้งพันธุ์ผิวเรียบและผิวขรุขระ ส่วนใหญ่นิยมปลูกพันธุ์ผิวขรุขระเพราะผลผลิตสูงกว่า รสชาติหวานแหลมเหมาะสำหรับบริโภคสด

2.2) ส้มเกลี้ยง - จัดเป็นส้มที่มีรสชาติอีกชนิดหนึ่ง มีกลิ่นหอม ใช้คั้นเป็นน้ำส้มได้ดี ลำต้นขนาดปานกลาง สูง 5-7 เมตร ทรงต้นทึบ กิ่งก้านแข็งแรง ขนาดใหญ่ ผลขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 8-10 เซนติเมตร สูง 9-12 เซนติเมตร ลักษณะกลมสูง เมื่อแก่สีเขียวมเหลือง คล้ายส้มตรา ผลมี 12 กลีบ เนื้อสีเหลือง รสหวานอมเปรี้ยว ปัจจุบันมีปลูกน้อยมาก

3) ส้มโอ (Pummelo) จัดเป็นส้มที่มีความสำคัญอีกชนิดหนึ่ง และสามารถส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศมากกว่าส้มชนิดอื่นในเมืองไทย ส้มโอไทยถือว่าเด่นที่สุดเพราะมีหลายรูปแบบ ทั้งทรงสูง แป้นมีจุด และเนื้อในผลมีหลายสี เช่น สีขาว สีชมพู หรือสีน้ำผึ้ง ตลอดจนมีรสชาติหลากหลายตั้งแต่หวาน หวานอมเปรี้ยว เปรี้ยวอมหวาน เป็นต้น

4) มะนาว (Lime) เป็นพืชตระกูลส้มซึ่งนิยมปลูกทั่วไป เพื่อใช้สำหรับการประกอบอาหาร มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่หมู่เกาะอินดิสตะวันตกแล้วได้กระจายพันธุ์เข้าสู่แผ่นดินใหญ่ของทวีปเอเชียภายหลัง มะนาวเป็นไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ลักษณะของผลจะมีรูปร่างยาวหรือรูปไข่ที่ปลายมีลักษณะเป็นปุ่มเล็กๆ ผลมีขนาดความยาวประมาณ 7-12 เซนติเมตร ผิวเมื่อสุกจะออกสีเหลืองหรือสีทอง มีต่อมน้ำมันที่ผิวเปลือกเห็นได้ชัด ผิวเปลือกมีลักษณะขรุขระ ในหนึ่งผลจะมี 8 - 10 กลีบเนื้อสีเหลืองอ่อน รสเปรี้ยว กลิ่นหอม

3.1.3 การปลูกส้ม การบำรุงรักษา และการเก็บเกี่ยว

การปลูกส้ม เนื่องจากส้มเป็นพืชที่ต้องการน้ำมากตลอดทั้งปี แต่ไม่ชอบสภาพน้ำขัง ดังนั้น ท่าเลที่จะทำสวนส้มควรจะอยู่ใกล้แหล่งน้ำหรือหาน้ำใช้ได้ง่าย เช่น ทำสวนส้มใกล้แหล่งแม่น้ำ ลำคลอง ทำสวนส้มในเขตชลประทาน หรืออย่างน้อยที่สุดก็ควรขุดน้ำบาดาลมาใช้ได้¹

¹สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสมุทรปราการ (2536)

ดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกส้ม คือ ดินที่มีเนื้อหยาบ หรือเนื้อปานกลาง สำหรับดินเหนียวที่ระบายน้ำได้สะดวกและมีโครงสร้างดี เป็นเม็ดเล็กๆ ก็ใช้ได้ อย่างไรก็ตาม ดินร่วนปนทรายละเอียด เป็นดินที่เหมาะสมที่สุดในการทำสวนส้ม นอกจากนั้น จะต้องมียุ่หน้าดินลึก เหมาะสำหรับการแผ่ขยายของราก และมีอากาศถ่ายเทสะดวก สภาพความเป็นกรดเป็นด่าง (pH) ของดินที่เหมาะสมแก่การปลูกส้มอยู่ระหว่าง 5.7 - 6.9

เวลาที่เหมาะสมในการปลูกส้ม เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่อยู่ในแถบเขตร้อน ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการปลูก มักเป็นช่วงต้นฤดูฝน ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน จะทำให้ต้นส้มตั้งตัวได้เร็ว และมีเปอร์เซ็นต์รอดสูงกว่าปลูกในฤดูกาลอื่นๆ พืชที่ตั้งตัวและแข็งแรงเร็วจะมีปัญหาเรื่องโรคและแมลงน้อยลง แต่ถ้าเป็นส้มที่ปลูกในแถบเขตนาว มักเริ่มปลูกในช่วงปลายฤดูหนาว เมื่อปลูกแล้วจะต้องมีวิธีการป้องกันความเสียหายให้กับส้มปลูกใหม่ โดยกลบดินตรงบริเวณโคนต้นให้สูงขึ้น ในปัจจุบันมีการใช้วัสดุคลุมดินหลายชนิดคลุมลำต้น เช่น เศษต้นพืชไร่ เก็บเกี่ยวผลผลิตไปแล้ว พลาสติกชนิดพิเศษสำหรับกันความหนาวเย็น เป็นต้น ช่วงเวลาที่จะปลูกส้มในแถบเขตร้อน (มงคล, 2537)

การบำรุงรักษา

(1) การให้น้ำ - ส้มเป็นพืชที่ต้องการน้ำมาก ในระยะที่ปลูกใหม่ๆ ควรรดน้ำทุกวัน จนกว่าส้มจะตั้งตัวได้ จนกระทั่งต้นส้มเจริญเติบโตกำลังจะให้ผล ควรให้น้ำอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงติดผลจนถึงผลเริ่มแก่ แต่ระยะก่อนออกดอกควรลดการให้น้ำลงเพื่อให้มีช่วงเก็บสะสมอาหาร

(2) การปลูกพืชคลุมดิน - เพื่อรักษาความชุ่มชื้นในดินให้แก่ต้นส้มในฤดูแล้งและเพิ่มอินทรีย์วัตถุในดิน อีกทั้งยังช่วยในการปราบวัชพืช เช่น หญ้าคา พืชคลุมดินเหล่านี้ได้แก่ พืชตระกูลถั่ว

(3) การใส่ปุ๋ย - หลังจากเริ่มปลูกส้มไปได้ 3-4 เดือนให้เริ่มใส่ปุ๋ยคอก และควรใส่กระดูกป่นด้วย เพราะมีแคลเซียมฟอสเฟตช่วยแก้ความเป็นกรดของดินให้เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของส้ม สำหรับการใส่ปุ๋ยเคมีจะแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ 1) ระยะที่ยังไม่ออกผล สูตรที่เหมาะสม เช่น 15-15-15 หรือ 16-16-16 2) ระยะที่ให้ผลแล้ว สูตรที่นิยมใช้และได้ผลดี เช่น 14-9-20 หรือ 14-14-21 เป็นต้น

(4) การป้องกันโรคและแมลงศัตรูส้ม – ต้นส้มจะมีโรคและแมลงมารบกวนมากตั้งแต่เริ่มปลูกจนกระทั่งตาย การกำหนดของการฉีดยาจะกำหนดตายตัวไม่ได้ว่าจะฉีดพ่นกี่วันครั้ง ตัวอย่างเช่น ช่วงที่แตกใบอ่อนอาจจะฉีดถี่หน่อย พอใบส้มเริ่มแก่ก็เว้นห่างไป หรือช่วงออกดอกติดผลก็จะฉีดถี่

(5) การตัดแต่งกิ่ง – จะเริ่มตั้งแต่ปลูกใหม่จนกระทั่งต้นส้มมีอายุมาก เพื่อช่วยในการเจริญเติบโตและการออกดอกติดผล

การเก็บเกี่ยว ผลส้มที่แก่พร้อมที่จะเก็บเกี่ยวได้ต้องมีอายุราว 6 เดือน แต่ในเขตหนาว ต้องใช้เวลานานกว่านี้ การเก็บผลมักมีปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาการแก่ของผล โดยเฉพาะส้มที่ปลูกในเขตร้อน สีผิวของผลที่แก่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากเหมือนในเขตหนาว สีผิวของผลส้มที่ปลูกในเขตร้อน เมื่อแก่จะเปลี่ยนสีจากเขียวเป็นเขียวอ่อน หรือเขียวอมเหลืองเท่านั้น ส่วนการปลูกส้มในเขตหนาวหรือในบริเวณที่มีอุณหภูมิกลางวันคืนต่ำ เมื่อผลแก่จะเปลี่ยนสีผิวของผลจากสีเขียวเป็นสีส้ม ซึ่งเป็นสีที่สะดุดตาแก่ผู้บริโภคมากกว่าสีเขียว การเก็บนิยมใช้วิธีปลิดผลโดยใช้มือจับทางด้านใต้ผลขึ้นไป แล้วหักตรงบริเวณข้อผลในทางด้านใดด้านหนึ่งผลก็จะหลุดออกมาได้โดยง่าย

อายุในการเก็บเกี่ยวของส้ม เกษตรกรจะเริ่มเก็บผลผลิตส้มจำหน่ายเมื่อต้นส้มอายุประมาณ 10-12 เดือน ในปีหนึ่งๆ จะเก็บผลผลิตได้ประมาณ 3-4 ครั้ง ช่วงที่เก็บผลผลิตได้มากที่สุดคือปีใหม่กับตรุษจีน (เพราะเป็นช่วงที่ส้มที่ราคาดีและตลาดมีความต้องการมาก) ในปีที 9-10 ต้นส้มจะเริ่มให้ผลผลิตลดลงเพราะต้นส้มเริ่มโทรมลง ต้องเพิ่มการบำรุงรักษามากขึ้นกว่าเดิม²

3.1.4 การตลาดและการคัดขนาด (นิต, 2544)

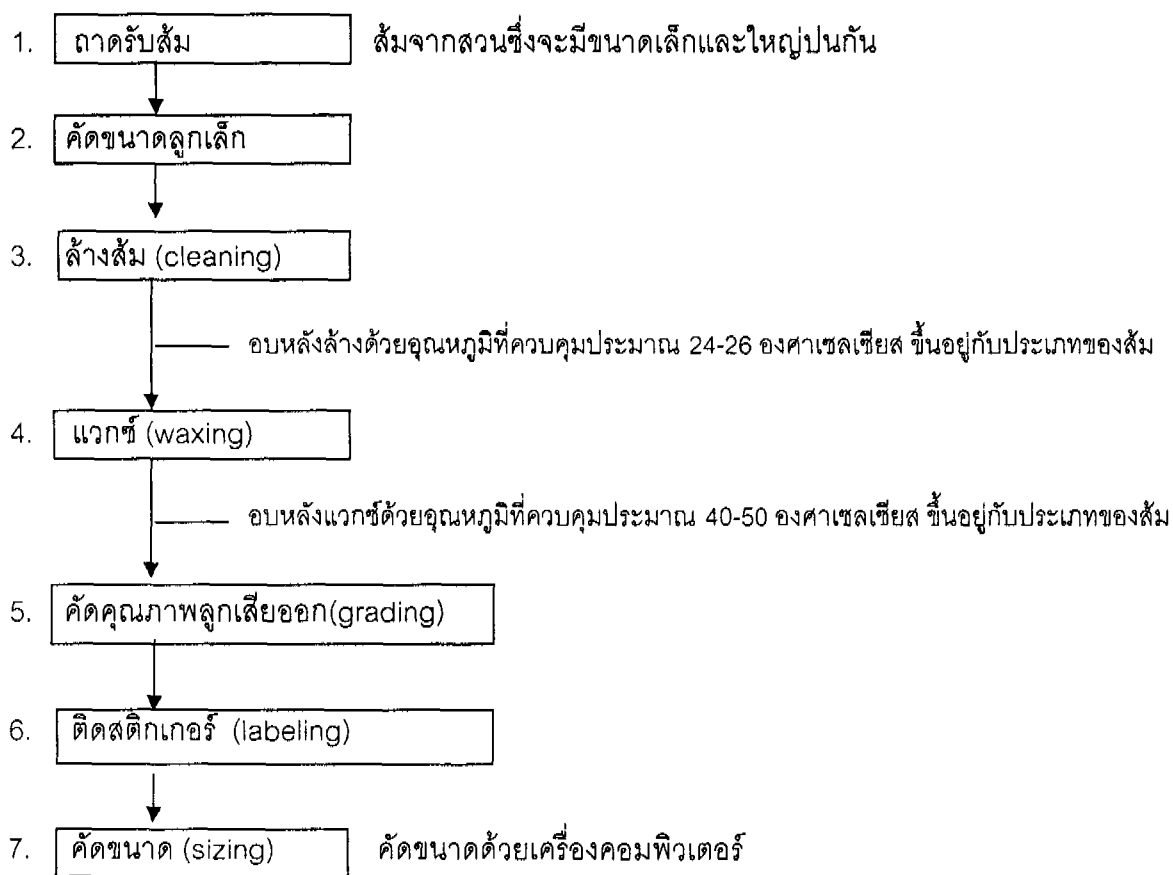
สำหรับการซื้อขายส้มโดยปกติจะมีพ่อค้ามารับซื้อถึงสวน หรือเจ้าของสวนอาจนำส้มออกไปขายยังตลาดกลางด้วยตัวเอง โดยสวนใหญ่จะชั่งขายเป็นกิโลกรัม ซึ่งราคาจะขึ้นอยู่กับฤดูกาล เมื่อพ่อค้าซื้อส้มไปแล้วจะนำมาทำการคัดขนาดเพื่อสะดวกในการกำหนดราคาขายต่อไป โดยช่วงคัดขนาดของส้มมีทั้งหมด 6 เบอร์ด้วยกัน โดยเรียงตามลำดับขนาดผลจากเล็กไปใหญ่ดังนี้คือ

²จากการสัมภาษณ์เกษตรกร อำเภอฝาง และอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ช่วงเดือน มกราคม 2548

- เบอร์ 3 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 ซม. เป็นส้มขนาดเล็กที่สุด มีราคาต่ำ ผู้ซื้อส่วนใหญ่จะนำไปคั้นทำน้ำส้ม
- เบอร์ 2 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5.5 ซม. มีขนาดใกล้เคียงกับส้มเบอร์ 3
- เบอร์ 1 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6 ซม. เป็นส้มที่มีขนาดกลาง ผู้บริโภคส่วนใหญ่นิยมซื้อไปรับประทานสด
- เบอร์ 0 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6.5 ซม. มีขนาดผลใกล้เคียงกับส้มเบอร์ 1 เป็นขนาดส้มที่ผู้บริโภคนิยมเช่นกัน
- เบอร์ 00 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 7 ซม. เป็นส้มที่มีขนาดผลใหญ่ ผู้บริโภคไม่ค่อยนิยมนักเพราะมีเปลือกค่อนข้างหนา เนื้อฟาม รสชาติจืด
- เบอร์ 000 ส้มที่มีขนาดใหญ่กว่าเบอร์ 00 ขึ้นไปถือว่าเป็นเบอร์ 000 ทั้งหมด เป็นส้มที่มีขนาดใหญ่มากเป็นพิเศษ ซึ่งจะมีไม่มากนัก และไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภค แต่นิยมซื้อไปใช้ในเทศกาลต่างๆ

หลังจากทำความสะอาดและคัดขนาดผลเสร็จเรียบร้อยแล้วก็นำผลส้มไปบรรจุลงในภาชนะ เช่น กล่องกระดาษ หรือตะกร้าพลาสติก เพื่อรอการจำหน่ายต่อไป โดยระหว่างรอจำหน่ายควรมีการเก็บรักษาผลส้มไม่ให้เสื่อมคุณภาพด้วย ซึ่งวิธีการเก็บรักษาก็สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การเก็บไว้ในห้องเย็น เก็บไว้ในห้องมืด และวิธีเคลือบผิวส้มด้วยน้ำยา (ภาพที่ 3.1) เช่น ขี้ผึ้ง พาราฟิน แฟตตี้แอซิก และเอลเตอร์ ซึ่งวิธีนี้จะรักษาส้มไว้ได้นานประมาณ 45-60 วัน โดยส้มไม่เสื่อมคุณภาพและน้ำหนักของส้มไม่ลดลงมากนัก

ภาพที่ 3.1
 ขบวนการเคลือบผิวและคัดขนาดส้ม

ที่มา: นิต ชากังราว (2544)

3.2 สถานการณ์ส้มในประเทศไทย

การปลูกส้มในประเทศไทยเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด กล่าวกันว่า ประเทศไทยเริ่มมีการปลูกส้มมาประมาณกว่า 100 ปีแล้ว โดยเป็นพันธุ์ที่ชาวจีนอพยพได้นำเข้ามา และทำการปลูกเป็นการค้าเมื่อประมาณ 70 กว่าปีที่ผ่านมานี้ ซึ่งปลูกกันมากในเขตตำบลบางมด อันอยู่ในบริเวณเขตราษฎร์บูรณะและเขตบางขุนเทียน ส้มในแหล่งปลูกนี้มีชื่อเสียงในด้านคุณภาพ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและมักเรียกว่าส้มบางมด ระยะต่อมาจากสภาพสวนบริเวณบางมดที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งปัญหาในด้านน้ำเค็ม น้ำเสีย และอื่นๆ ทำให้พื้นที่การปลูกส้มกระจาย

ออกไป เช่น พื้นที่จังหวัดปทุมธานี สระบุรี นครนายก ลพบุรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังแพร่ไปปลูกในแหล่งอื่นๆอีกด้วย เช่น เชียงใหม่ เชียงราย น่าน แพร่ จันทบุรี ตราด เป็นต้น (เปรมปรี, 2538)

3.2.1 การผลิตและผลผลิตส้ม

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535-2539) พื้นที่ปลูกส้มในแถวจังหวัดปทุมธานีได้ลดลงไปมาก เพราะราคาส้มตกต่ำลง ประกอบกับธุรกิจบ้านจัดสรรและอุตสาหกรรมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินจากสวนผลไม้มาเป็นที่อยู่อาศัยและโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น จึงทำให้ผลผลิตส้มที่จำหน่ายในท้องตลาดมีจำนวนลดลง ราคาส้มจึงสูงขึ้น ผลจากราคาส้มที่สูงขึ้นนี้ทำให้เกษตรกรหันกลับมาปลูกส้มกันมากขึ้น โดยมีการย้ายพื้นที่เพาะปลูกส้มขึ้นไปทางภาคเหนือ ทำให้พื้นที่เพาะปลูกส้มของประเทศไทยในช่วงปี 2541 - 2543 เพิ่มขึ้น

จากตารางที่ 3.1 จะเห็นได้ว่า เนื้อที่เพาะปลูกส้มในช่วงปี 2541-2543 เพิ่มขึ้นทุกปี โดยในปี 2542 มีเนื้อที่เพาะปลูกส้มทั้งหมด 338,932 ไร่ เพิ่มขึ้นร้อยละ 89.46³ ของเนื้อที่เพาะปลูกในปี 2541 และ ในปี 2543 มีเนื้อที่เพาะปลูกส้มทั้งหมด 345,107 ไร่ เพิ่มขึ้นร้อยละ 1.82 ของเนื้อที่เพาะปลูกในปี 2542 ต่อมาในปี 2544 และ 2545 จะเห็นได้ว่า เนื้อที่เพาะปลูกส้มมีตัวเลขลดลงเมื่อเทียบกับปี 2543 คิดเป็นร้อยละ 24.27 และ 22.14 ตามลำดับ ซึ่งในความเป็นจริง ช่วงปี 2544-2545 มีเกษตรกรหลายรายขยายพื้นที่เพาะปลูกส้มเพิ่มขึ้น แต่ไม่ได้แจ้งข้อมูลที่แท้จริงให้กับกรมส่งเสริมการเกษตร เพราะกลัวถูกเก็บภาษี⁴ ทำให้ตัวเลขพื้นที่เพาะปลูกส้มที่แท้จริงในช่วงปี 2544-2545 มากกว่าตัวเลขในตาราง 3.1

³นำเนื้อที่เพาะปลูกปี 2542 หักออกจากเนื้อที่เพาะปลูกปี 2541 แล้วหารด้วยเนื้อที่เพาะปลูกปี 2541 คูณด้วย 100

⁴จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร , กรกฎาคม 2547.

ตารางที่ 3.1
เนื้อที่เพาะปลูก ผลผลิต ผลผลิตต่อไร่ ของส้ม ปี 2541-2545

ปี	เนื้อที่ปลูก (ไร่) Planted area	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่) Harvested area	ผลผลิต (ตัน) Production	ผลผลิตต่อไร่(กก.) Yield per rai(kgs)
2541	178,898	101,285	281,311	2,777
2542	338,932	235,421	676,169	2,872
2543	345,107	252,614	713,027	2,823
2544	261,340	171,469	637,930	2,441
2545	268,712	178,301	537,424	2,000

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร, 2547

เมื่อพิจารณาตัวเลขเนื้อที่เก็บเกี่ยวในช่วงปี 2541-2545 พบว่า ในปี 2543 จะมีเนื้อที่เก็บเกี่ยวมากที่สุด และเมื่อพิจารณาถึงประสิทธิภาพการเก็บเกี่ยวก็พบว่าในปี 2543 มีประสิทธิภาพมากที่สุดเช่นกัน เนื่องจากมีร้อยละของการสูญเสียพื้นที่เพาะปลูกน้อยที่สุด หรือมีการใช้เนื้อที่เพาะปลูกได้อย่างเต็มที่มากกว่าปีอื่นๆ โดยร้อยละการสูญเสียเนื้อที่เพาะปลูกเรียงตามลำดับปี 2541-2545 มีดังนี้ คือ 43.38 , 30.54 , 26.80 , 34.39 , และ 33.65⁵

เมื่อพิจารณาตัวเลขผลผลิตรวม พบว่า ในปี 2542 มีผลผลิตเพิ่มขึ้นจากปี 2541 เป็นจำนวนมากคิดเป็นร้อยละ 140.36 แต่เมื่อพิจารณาผลผลิตต่อไร่พบว่า ในปี 2541 และปี 2542 มีผลผลิตต่อไร่ไม่แตกต่างกันมากนัก ต่อมาในปี 2543 ถึงแม้ผลผลิตรวมยังคงเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปี 2542 คิดเป็นร้อยละ 5.45 แต่เมื่อพิจารณาผลผลิตต่อไร่ พบว่า ในปี 2542 และ 2543 ผลผลิตต่อไร่ไม่แตกต่างกันมากนัก แสดงว่าประสิทธิภาพการผลิตส้มต่อไร่ในช่วงปี 2541-2543 ลดลง ต่อมาในปี 2544-2545 ผลผลิตรวมมีแนวโน้มลดลงเมื่อเทียบกับปี 2543 คิดเป็นร้อยละ 10.53 และ 24.63 ตามลำดับ

แต่เดิมได้มีการปลูกส้มกันมากในภาคกลางโดยเฉพาะในเขตตำบลบางมด เขตราชบุรี บุรณะ และเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร รวมทั้งเขตติดต่อกันคือพื้นที่ของอำเภอพระประแดง และอำเภอสมุทรปราการ ต่อมาได้มีการย้ายพื้นที่เพาะปลูกส้มไปปลูกที่ภาคเหนือมากขึ้น จะเห็น

⁵นำเนื้อที่ปลูกหักออกจากเนื้อที่เก็บเกี่ยว (เนื้อที่สูญเสีย) แล้วหารด้วยเนื้อที่ปลูกคูณด้วย

ได้จากตารางที่ 3.2 ในปี 2546 จำนวนเกษตรกรที่ปลูกส้มทางภาคเหนือจะมากกว่าเกษตรกรที่ปลูกส้มในภาคอื่นๆ นอกจากนี้พื้นที่ปลูกส้มทางภาคเหนือก็ยังมากกว่าภาคอื่นๆด้วย

ตารางที่ 3.2
จำนวนเกษตรกรและพื้นที่เพาะปลูกส้มในปี 2546

ภาค	จำนวนเกษตรกร (ราย)	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)
1. ภาคกลาง	4,746	103,445.2
2. ภาคตะวันตก	437	4,577.0
3. ภาคตะวันออก	193	2,123.6
4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	996	4,224.8
5. ภาคใต้	659	3,482.4
6. ภาคเหนือ	23,911	184,723.8
รวม	30,942	302,576.8

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่, มกราคม 2548.

เมื่อพิจารณาผลผลิตส้มทั้งหมดที่ปลูกภายในประเทศ⁶ จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่จะมาจากภาคเหนือ ร้อยละ 60 หรือประมาณ 300,000 ตัน รองลงมาจะมาจากภาคกลาง ร้อยละ 20 หรือประมาณ 100,000 ตัน และภาคอื่นๆอีกร้อยละ 20 หรือประมาณ 100,000 ตัน โดยภาคเหนือมีแหล่งปลูกหนาแน่นบริเวณ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แพร่ น่าน ภาคกลางมีแหล่งปลูกบริเวณ จังหวัดกำแพงเพชร ตาก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และลพบุรี ภาคตะวันตก มีแหล่งปลูกบริเวณจังหวัด ปราชินบุรี ภาคใต้มีแหล่งปลูกกระจายในหลายจังหวัดทั้ง ชุมพร สุราษฎร์ธานี กระบี่ และยะลา (ตาราง 3.3)

⁶ตัวเลขสถิติของกรมส่งเสริมการเกษตร, กรกฎาคม 2547.

ตารางที่ 3.3
แสดงแหล่งที่ปลูกส้มรายจังหวัด

ภาค	จังหวัดที่ปลูกส้ม
เหนือ	จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แพร่ น่าน
กลาง	จังหวัดกำแพงเพชร ตาก เพชรบูรณ์ สุโขทัย และลพบุรี
ตะวันตก	จังหวัดปราจีนบุรี
ใต้	จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี กระบี่ และยะลา

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร, 2547

3.2.2 แนวโน้มการผลิตส้มของประเทศไทย

ในอดีตการทำสวนส้มต้องเผชิญปัญหาที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นน้ำเค็ม น้ำเสีย หรือ การขาดแคลนน้ำ จนทำให้เกษตรกรต้องละทิ้งแหล่งปลูกเดิมๆ เช่น ที่บางมด ดำเนินสะดวก สามพราน บ้านแพ้ว ห้วยรังสิต แต่เกษตรกรชาวสวนส้มก็ยังคงหาแหล่งปลูกใหม่ๆอยู่ตลอดเวลา โดยย้ายฐานการผลิตไปทั่วทุกภาค ซึ่งในปัจจุบันภาคเหนือ กลายเป็นแหล่งปลูกส้มที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ โดยเฉพาะ อำเภอ ฝาง จังหวัด เชียงใหม่ ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดิน และเชื่อมกักเก็บน้ำที่จะนำมาใช้กับการเพาะปลูก มีอากาศหนาวเย็นและอุณหภูมิเหมาะสมกับการปลูกส้ม นอกจากนี้ยังสามารถปลูกส้มได้หลายพันธุ์ ทั้งส้มเขียวหวานที่มีผิวเปลือกส้มเป็นสีเหลืองดูมีราคา กว่าส้มเขียวหวานที่ปลูกในภาคกลาง ส้มพันธุ์โชกุนหรือเพชรยะลาที่นำมาปลูกที่ฝางได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นพันธุ์สายน้ำผึ้ง และส้มฟริมองต์ที่มีขนาดใหญ่และเปลือกหนากว่าส้มเขียวหวาน สามารถปลูกนอกฤดูปลูกได้ ซึ่งส้มเหล่านี้เป็นที่ต้องการของตลาดและเป็นที่ยินยอมของผู้บริโภค ส่งผลให้ตลาดส้มมีการขยายตัวมากกว่าแต่ก่อน โดยพิจารณาจากการขยายพื้นที่เพาะปลูกส้มในประเทศ

ภายหลังจากการเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีนเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นมา เกษตรกรผู้ปลูกส้มหลายรายมีความวิตกกังวลถึงการนำเข้าส้มจากจีนเป็นจำนวนมาก(กรมศุลกากร ,2548) ซึ่งคาดว่าจะส่งผลกระทบต่อระดับราคาส้มในประเทศ และเชื่อมโยงไปยังราคาส้มที่เกษตรกรจะได้รับ อย่างไรก็ตามเกษตรกรผู้ปลูกส้มก็ยังคงปลูกส้มตามเดิม เนื่องจากต้นทุนในการปลูกส้มสูง ยากที่จะเปลี่ยนแปลงไปปลูกอย่างอื่น ถ้ารัฐบาลไม่มีมาตรการใดๆออกมาช่วยเหลือเกษตรกร

ชาวสวนส้ม อาจทำให้ในอนาคตจำนวนเกษตรกรผู้ปลูกส้มลดลงไป และราคาส้มที่ขายในประเทศ อาจแพงขึ้น

3.3 ราคาส้มในประเทศของตลาดแต่ละระดับ

ในที่นี้จะวิเคราะห์การเคลื่อนไหวของราคาโดยใช้ดัชนีราคาตามฤดูกาลเพื่อแสดงผลของฤดูกาล (วิธีการคำนวณดัชนีราคาตามฤดูกาลแสดงในภาคผนวก ค) ระดับราคาส้มที่ใช้ในการคำนวณดัชนีราคาตามฤดูกาลในช่วงก่อนเปิด FTA จะใช้ข้อมูลในเดือนตุลาคม 2544-กันยายน 2546 และในช่วงหลังเปิด FTA จะใช้ข้อมูลในเดือนตุลาคม 2546-กันยายน 2548 และตัวเลขดัชนีราคาตามฤดูกาลที่คำนวณแสดงในตารางที่ 3.4

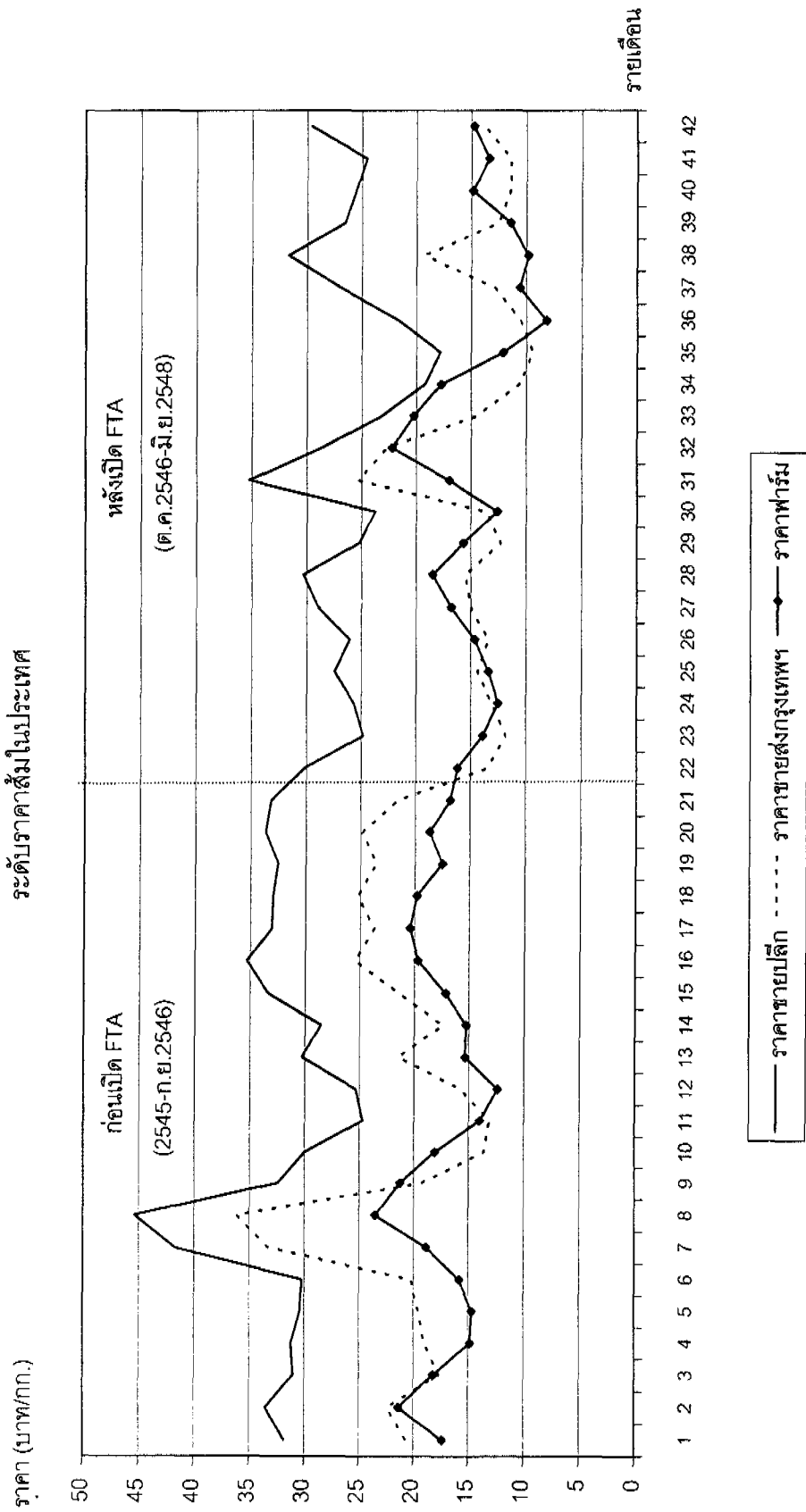
ตารางที่ 3.4

ดัชนีราคาส้มตามฤดูกาลในแต่ละเดือนโดยแบ่งเป็นช่วงก่อนเปิด FTA (ตุลาคม 2544 – กันยายน 2546 และหลังเปิด FTA (ตุลาคม 2546 – กันยายน 2548)

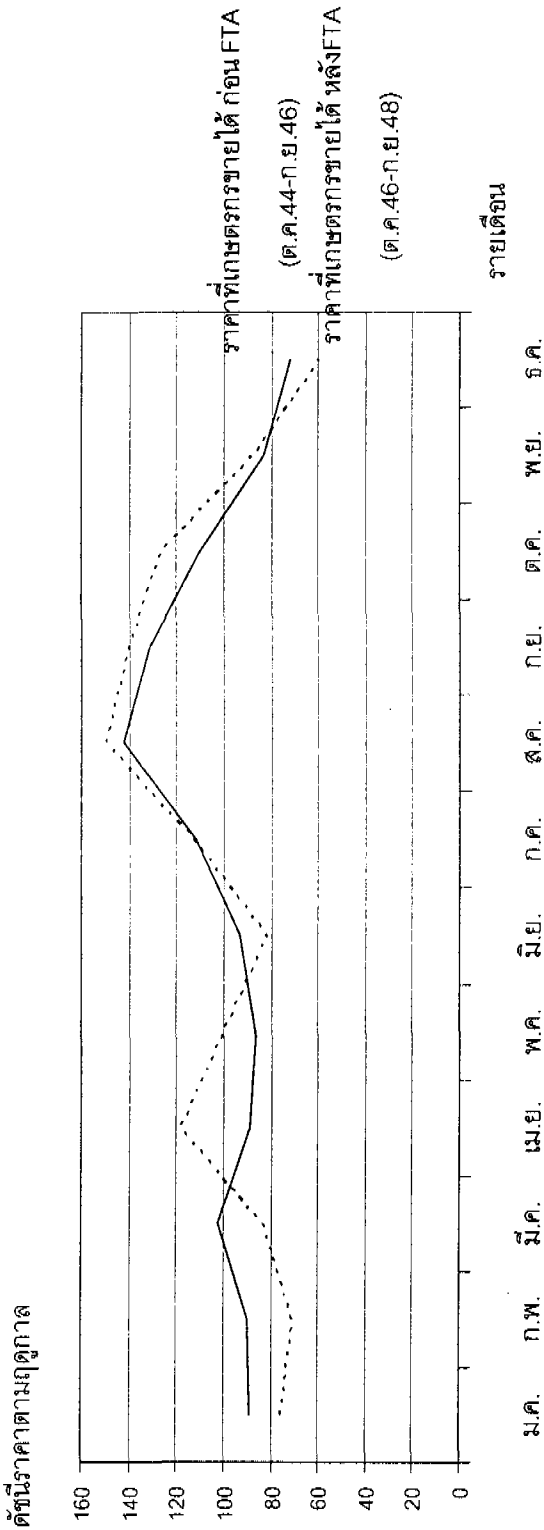
เดือน	ราคาที่เกษตรกรขายได้		ราคาในตลาดขายส่งกรุงเทพฯ		ราคาขายปลีก	
	ก่อน FTA	หลัง FTA	ก่อน FTA	หลัง FTA	ก่อน FTA	หลัง FTA
	ต.ค.44-ก.ย.46	ต.ค.46-ก.ย.48	ต.ค.44-ก.ย.46	ต.ค.46-ก.ย.48	ต.ค.44-ก.ย.46	ต.ค.46-ก.ย.48
ม.ค.	88.48	75.34	97.03	87.23	93.83	104.58
ก.พ.	89.54	70.21	82.05	123.74	90.95	122.60
มี.ค.	102.76	82.98	102.87	75.16	107.92	100.62
เม.ย.	88.53	117.53	104.50	102.48	97.22	112.88
พ.ค.	86.32	99.55	101.08	82.10	93.90	96.37
มิ.ย.	93.20	81.51	98.49	92.49	93.71	92.55
ก.ค.	111.99	111.88	156.71	174.05	130.02	138.44
ส.ค.	142.25	149.11	171.62	153.91	142.43	111.52
ก.ย.	131.05	139.86	91.86	97.60	102.08	89.83
ต.ค.	110.38	125.77	63.37	72.68	93.57	75.28
พ.ย.	83.36	87.22	59.84	65.42	76.47	70.49
ธ.ค.	72.16	59.06	70.58	73.14	77.91	84.84

ที่มา: จากการคำนวณ (ภาคผนวก ค)

ภาพที่ 3.2
ระดับราคาสัมไม่ประเทศ

ภาพที่ 3.3
ดัชนีราคาที่เกษตรกรขายได้ช่วงก่อนและหลังเปิด FTA

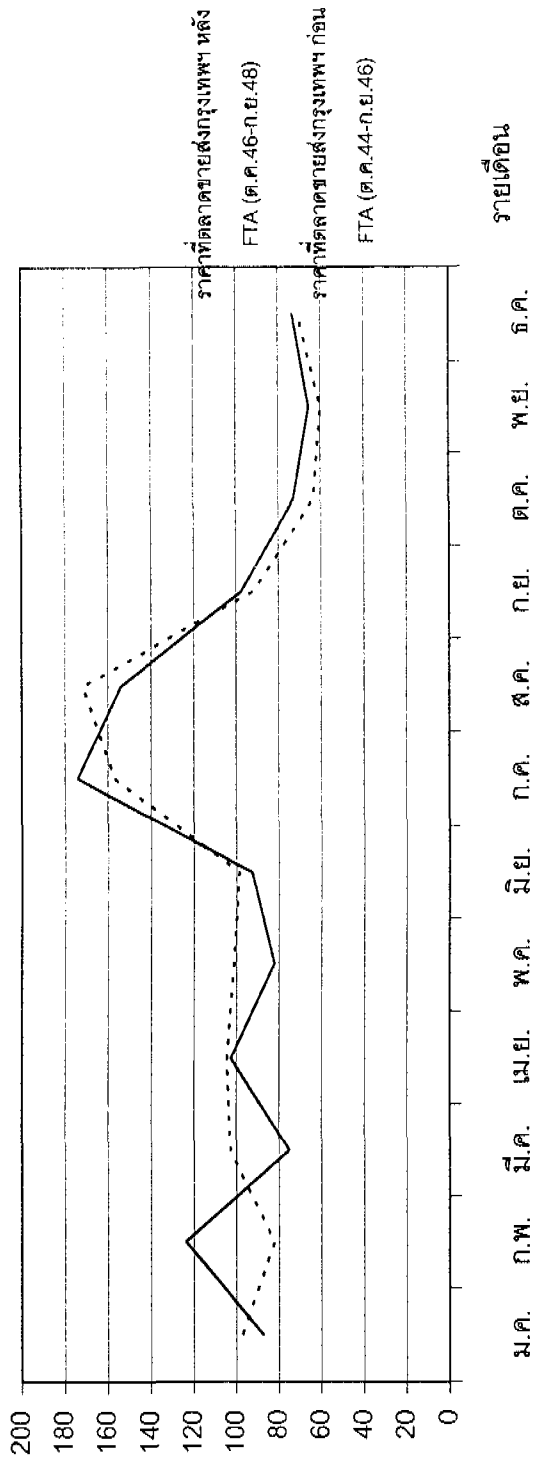
ที่มา: ดัชนีราคาสัมที่เกษตรกรขายได้ในตารางที่ 3.4 หน้า 49

หมายเหตุ : ดัชนีราคาคำนวณโดยใช้ moving average 12 เดือน

ดัชนีก่อนเปิด FTA คำนวณจากข้อมูลเดือนตุลาคม 2544 – กันยายน 2546

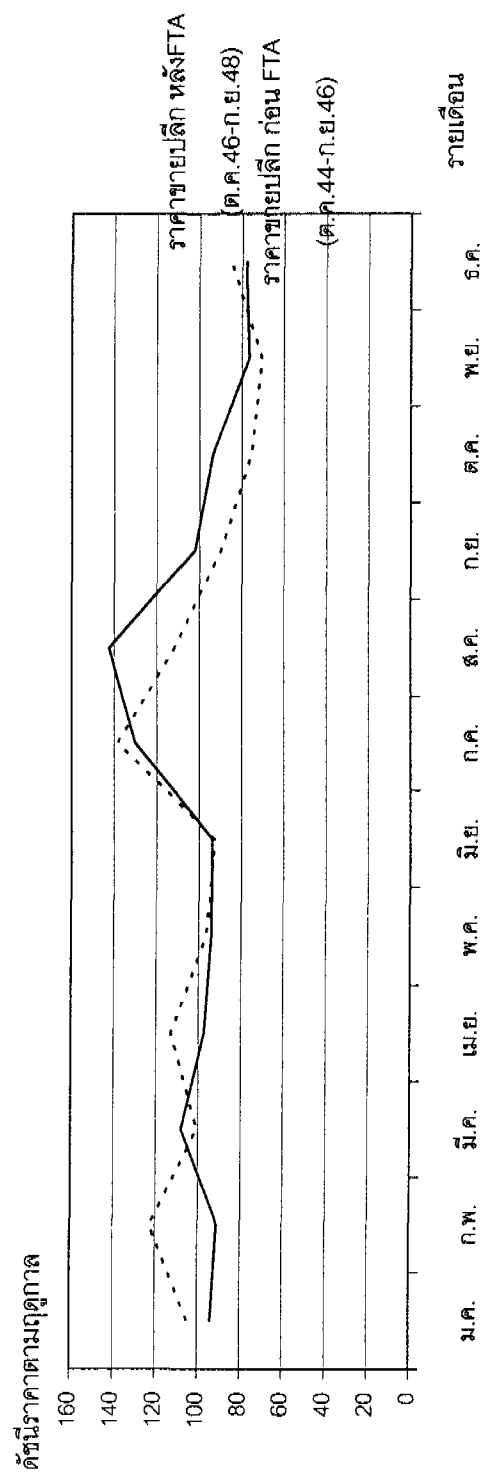
ดัชนีหลังเปิด FTA คำนวณจากข้อมูลเดือนตุลาคม 2546 – กันยายน 2548 (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ค)

ภาพที่ 3.4
ดัชนีราคาพืชผลเกษตรส่งกรุงเทพฯ

ที่มา: ดัชนีราคาพืชผลเกษตรส่งกรุงเทพฯ ในตารางที่ 3.4 หน้า 49

ภาพที่ 3.5
ดัชนีราคาที่ตลาดขายปลีก

ที่มา: ดัชนีราคาขายปลีกในตารางที่ 3.4 หน้า 49

3.3.1 ราคาส้มที่เกษตรกรขายได้ที่ไร่นา

ในช่วงหลังเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน ราคาส้มที่เกษตรกรขายได้มีลักษณะการเคลื่อนไหวขึ้นๆ ลงๆ เหมือนกับช่วงก่อนเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน ดังภาพที่ 3.2 และ 3.3 โดยในช่วงก่อนเปิด FTA ราคาส้มมีแนวโน้มลดลงอย่างมากในเดือน ตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม โดยมีดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือนธันวาคม (72.16) (ตารางที่ 3.4) ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคม เป็นช่วงที่ผลผลิตออกสู่ตลาดมาก เมื่อปริมาณผลผลิตมากจึงทำให้ราคาตกต่ำลง และราคาส้มมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ มีนาคม กรกฎาคม และสิงหาคม โดยมีดัชนีราคาตามฤดูกาลสูงสุดในเดือนสิงหาคม (142.25) ทั้งนี้เนื่องจากในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ปริมาณผลผลิตเริ่มน้อยลงราคาจึงสูงขึ้น และในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ราคาส้มได้สูงขึ้นอีกช่วงหนึ่งเนื่องจากเป็นช่วงที่มีผลผลิตออกสู่ตลาดน้อยมาก หลังจากเปิด FTA ราคาส้มมีแนวโน้มลดลงอย่างมากในเดือน ตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม เช่นเดียวกับช่วงก่อนเปิด FTA โดยมีค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือนธันวาคม (59.06) และราคาส้มมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในเดือนมกราคม-เมษายน และกรกฎาคม-สิงหาคม โดยมีดัชนีราคาตามฤดูกาลสูงสุดในเดือนสิงหาคม (149.11) ทั้งนี้ในช่วงหลังเปิด FTA ราคาส้มที่เกษตรกรได้รับจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ยังคงเป็นไปตามฤดูกาลเหมือนกับช่วงก่อนเปิด FTA

3.3.2 ราคาส้มที่ตลาดขายส่งกรุงเทพฯ

ในช่วงก่อนเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน ราคาส้มขายส่งกรุงเทพฯ มีลักษณะการเคลื่อนไหวขึ้นๆ ลงๆ โดยในช่วง 3-4 เดือนก่อนเปิด FTA ราคาส้ม ณ ตลาดขายส่งกรุงเทพฯ ค่อนข้างคงที่ หลังเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน พบว่า ราคาขายส่งกรุงเทพฯ มีแนวโน้มลดลงตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน 2546 และผันผวนเล็กน้อยในเวลาต่อมา ดังภาพที่ 3.2 โดยในช่วงก่อนเปิด FTA ราคาส้มมีแนวโน้มลดลงอย่างมากในเดือน ตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม โดยมีค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือนพฤศจิกายน (59.84) เนื่องจากเป็นช่วงที่มีผลผลิตออกมามาก ทำให้ราคาตกต่ำลง และราคาส้มมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ มีนาคม กรกฎาคม และสิงหาคม โดยมีค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลสูงสุดในเดือนสิงหาคม (171.62) เนื่องจากเป็นช่วงที่ผลผลิตเริ่มลดลงและปริมาณผลผลิตออกสู่ตลาดน้อยมาก หลังเปิด FTA ราคาส้มมีแนวโน้มลดลงอย่างมากในเดือน ตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม โดยมีค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือน

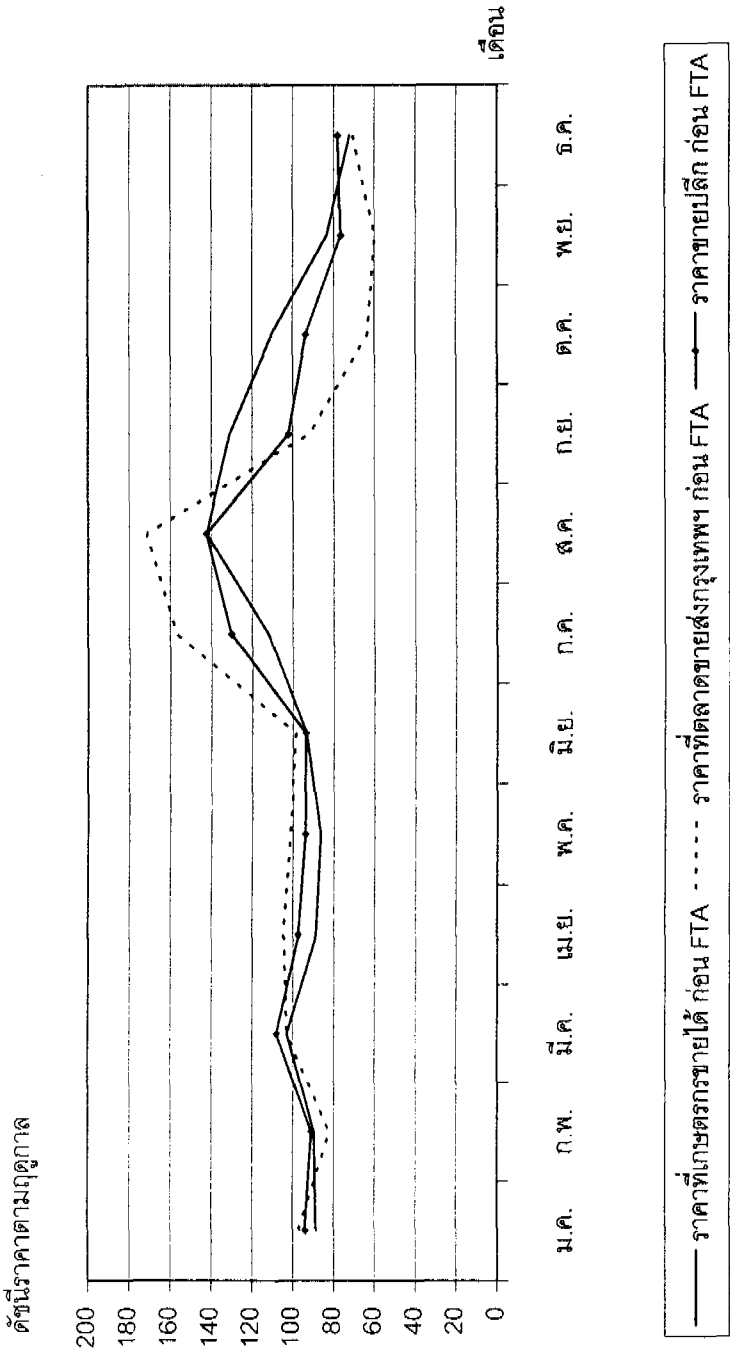
พฤศจิกายน (65.42) และราคาส้มมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในเดือนมกราคม กุมภาพันธ์ กรกฎาคม และ สิงหาคม โดยมีค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลสูงสุดในเดือนกรกฎาคม (174.05) เหมือนกับช่วงก่อนเปิด FTA ดังภาพที่ 3.4

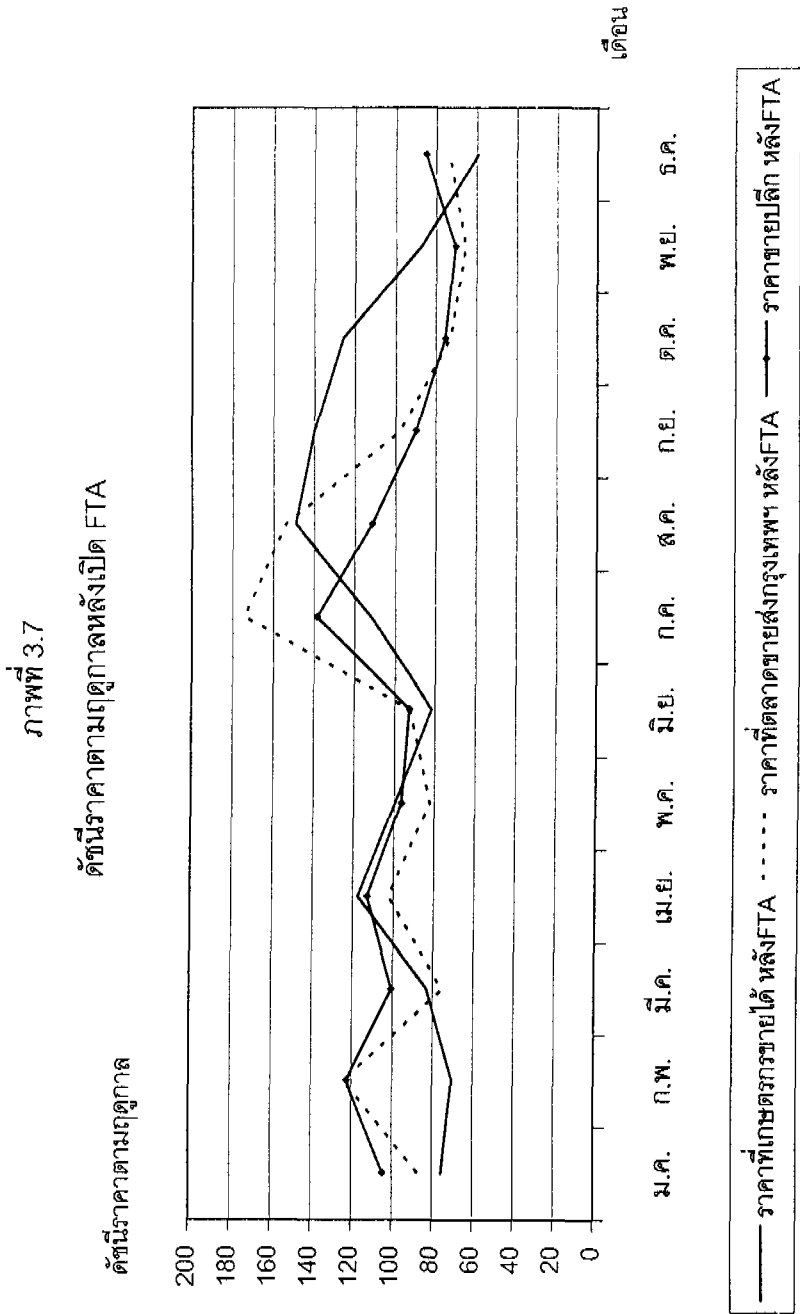
3.3.3 ราคาส้มที่ตลาดขายปลีก

ในช่วงหลังเปิดเสรีการค้าไทย-จีน ราคาส้มขายปลีก มีลักษณะการเคลื่อนไหวขึ้นๆลงๆ เหมือนช่วงก่อนเปิด FTA โดยในช่วงก่อนเปิด FTA ราคาส้มมีแนวโน้มลดลงอย่างมากในเดือน ตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม โดยมีค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือนพฤศจิกายน (77.91) เนื่องจากเป็นช่วงที่มีผลผลิตออกมามาก และราคาส้มมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในเดือนมกราคม กุมภาพันธ์ กรกฎาคม และสิงหาคม โดยมีค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลสูงสุดในเดือนสิงหาคม (142.43) เนื่องจากเป็นช่วงที่ผลผลิตเริ่มลดลงและปริมาณผลผลิตออกสู่ตลาดน้อยมาก เช่นเดียวกับราคาที่เกษตรกรได้รับและราคาขายส่งกรุงเทพฯ หลังเปิด FTA ราคาส้มมีแนวโน้มลดลงอย่างมากในเดือนตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม เช่นเดียวกับช่วงก่อนเปิด FTA โดยมีดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือนพฤศจิกายน (70.49) และราคาส้มมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในเดือน มกราคม กุมภาพันธ์ กรกฎาคม และสิงหาคม โดยมีดัชนีราคาตามฤดูกาลสูงสุดในเดือนกรกฎาคม (138.44) ดังภาพที่ 3.5

หากเปรียบเทียบราคาในเดือนเดียวกันของช่วงก่อนเปิด FTA และหลังเปิด FTA พบว่า ช่วงหลังเก็บเกี่ยวราคาในระดับไร่นาและราคาขายส่งกรุงเทพฯ หลังเปิด FTA จะต่ำกว่าก่อนเปิด FTA ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นช่วงที่ผลผลิตส้มและผลไม้เมืองหนาวจากจีนเข้ามาสู่ประเทศไทยแต่ที่ระดับราคาขายปลีกในช่วงพฤศจิกายนถึงธันวาคม (ซึ่งเป็นช่วงเทศกาล) ราคากลับสูงขึ้น ในบทที่ 5 จะทดสอบผลของ FTA ต่อราคาโดยใช้เครื่องมือทางสถิติ

ภาพที่ 3.6
ดัชนีราคาตามฤดูกาลก่อนเปิด FTA

3.4 การบริโภคและการส่งออกส้มของประเทศไทย

ส้มที่ผลิตได้ส่วนใหญ่ใช้บริโภคภายในประเทศ ทั้งในลักษณะผลสดและการแปรรูป ผลส้มส่วนหนึ่งได้ส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ โดยนำรายได้เข้าประเทศปีละหลายร้อยล้านบาท

3.4.1 การบริโภคส้มในประเทศ

ปัจจุบันคนไทยมีความสนใจด้านโภชนาการมากขึ้น ผลไม้สดและเครื่องดื่มประเภทผลไม้จึงเป็นที่ต้องการของตลาด ผลส้มและน้ำส้มเป็นสินค้ายอดนิยม เนื่องจากรสชาติกลมกล่อม ให้ความสดชื่น ดับกระหาย สะดวกต่อการบริโภคด้วยการบรรจุในภาชนะรูปแบบต่างๆ ดังนั้นส้มจึงครองตลาดทั้งผลสดและเครื่องดื่มมาโดยตลอด นอกจากนี้ส้มยังสามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ได้อีกเช่น ทำเป็นแยม เป็นสมุนไพรมะนาว ผลไม้เชื่อม สกัดน้ำมันเป็นน้ำมันหอมระเหย ใช้ในอุตสาหกรรมยาและเครื่องสำอาง เป็นต้น

3.4.2 การส่งออก

โดยปกติแล้ว ส้มที่ผลิตภายในประเทศส่วนใหญ่จะนำไปบริโภค ร้อยละ 99.70 ที่เหลือร้อยละ 0.3 จะส่งออกไปต่างประเทศ เมื่อพิจารณาตัวเลขสถิติของกรมศุลกากรในปี 2547 พบว่าประเทศที่ไทยส่งออกส้มไปมากที่สุด คือ ลาว ร้อยละ 74.93 รองลงมา คือ สาธารณรัฐอาหรับเอมิเรตส์ ร้อยละ 12.23 มาเลเซีย ร้อยละ 6.62 พม่า ร้อยละ 4.20 และฮ่องกง ร้อยละ 2.02 ตามลำดับ (กรมศุลกากร, 2548) ดังตารางที่ 3.5

ตารางที่ 3.5
อัตราส่วนร้อยละการส่งออกส้มของประเทศไทยในปี 2547

ประเทศ	อัตราส่วนการส่งออกส้มของไทยรายประเทศ (ร้อยละ)
1. ลาว	74.93
2. สาธารณรัฐอาหรับเอมิเรตส์	12.23
3. มาเลเซีย	6.62
4. พม่า	4.20
5. ฮองกง	2.02
รวม	100

ที่มา: กรมศุลกากร, มีนาคม 2548.

3.5 การนำเข้าส้มในประเทศไทย

ในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปี 2544 ประเทศไทยมีการนำเข้าส้มจากต่างประเทศไม่มากนัก เนื่องจากปริมาณการผลิตส้มภายในประเทศมีเป็นจำนวนมาก สามารถรองรับกับความต้องการของผู้บริโภคภายในประเทศได้ อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็มีการนำเข้าส้มจากต่างประเทศเหมือนกัน ได้แก่ ประเทศออสเตรเลีย อเมริกา จีน สวิตเซอร์แลนด์ ฮองกง อียิปต์ เป็นต้น โดยประเทศที่ไทยนำเข้าส้มมากที่สุดในช่วงนั้น คือ ประเทศออสเตรเลีย และอเมริกา (กรมศุลกากร, 2548)

ต่อมาภายหลังการเปิดเสรีการค้าทวิภาคีระหว่างไทยกับจีนในสินค้าผักและผลไม้พิกัด ๙ 07-08 ที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 เป็นต้นมา พบว่า ประเทศไทยได้มีการนำเข้าส้มจากจีนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก จะเห็นได้จากในตารางที่ 3.6 เดิมในปี 2544 และปี 2545 ไทยได้มีการนำเข้าส้มจากประเทศออสเตรเลียมากเป็นอันดับหนึ่ง โดยมีปริมาณการนำเข้าส้มในปี 2544 เป็น 684,657 กิโลกรัม มูลค่า 19,685,528 บาท และปริมาณการนำเข้าส้มในปี 2545 เป็น 460,909 กิโลกรัม มูลค่า 9,700,309 บาท ตามลำดับ แต่ต่อมาในปี 2546 และปี 2547 ไทยได้มีการนำเข้าส้มจากจีนมากที่สุด โดยมีปริมาณการนำเข้าส้มในปี 2544 เป็น 1,214,599 กิโลกรัม มูลค่า 26,480,783 บาท และปริมาณการนำเข้าส้มในปี 2547 เป็น 460,909 กิโลกรัม มูลค่า 30,264,199 บาทตามลำดับ โดยสาเหตุหลักที่มีการเปลี่ยนแปลงการนำเข้าส้มอันดับที่หนึ่งจาก

ประเทศออสเตรเลียมาเป็นจีน เนื่องมาจากผลของการเปิดเสรีทวิภาคีระหว่างไทยกับจีน ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงอัตราภาษีนำเข้าสัมจากร้อยละ 40 เหลือร้อยละ 0

ตารางที่ 3.6
ปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มของไทยจากประเทศต่างๆ

ปริมาณ: กิโลกรัม , มูลค่า : บาท

ประเทศ	ปี 2544		ปี 2545		ปี 2546		ปี 2547	
	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า
ออสเตรเลีย	684,657	19,685,528	460,909	9,700,309	-	-	4,544	133,428
ยูเครน	14,688	374,633	-	-	-	-	-	-
อเมริกา	212,094	6,407,316	176,202	4,801,795	388,288	6,358,803	94,932	2,171,761
จีน	-	-	165,228	3,665,870	1,214,599	26,480,783	1,148,074	30,264,199
ญี่ปุ่น	-	-	11,980	180,227	24,000	662,131	-	-
สวิตเซอร์แลนด์	2	888	-	-	-	-	22,065	543,295
ฮ่องกง	-	-	-	-	-	-	24,650	383,688
อียิปต์	-	-	-	-	-	-	24,000	158,125
พม่า	-	-	-	-	178,500	624,750	1,068,934	5,904,478
รวม	911,441	26,468,365	814,319	18,348,201	1,805,387	34,126,467	2,387,199	39,558,974

ที่มา: กรมศุลกากร

ตารางที่ 3.7 เมื่อพิจารณาปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มจากจีนตั้งแต่ปี 2544-2547 พบว่า ในปี 2544 ไทยยังไม่มีการนำเข้าส้มจากจีน ต่อมาในปี 2545 ไทยเริ่มมีการนำเข้าส้มจากจีนประมาณ 165.228 ตัน มูลค่า 3,665,870 บาท และในปี 2546 มีการนำเข้าส้มจากจีนเพิ่มขึ้นเป็น 1,214.599 ตัน มูลค่า 26,480,783 บาท โดยในช่วงเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน ที่มีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 ถึง 31 ธันวาคม 2546 มีปริมาณการนำเข้าส้มจากจีนสูงถึง 939.517 ตัน มูลค่า 20,902,465 บาท จะเห็นได้ว่า ในปี 2546 ภายหลังจากเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน ช่วงเดือนตุลาคมถึงธันวาคม มีปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มจากจีนมากกว่าปี 2545 ในช่วง

เวลาเดียวกัน คิดเป็น ร้อยละ 1,324.29 และ 2,280.09 ตามลำดับ ⁷ ต่อมาในปี 2547 การนำเข้า ส้มจากจีนมีปริมาณ 1,148.07 ตัน คิดเป็นมูลค่า 30,264,199 บาท ซึ่งเมื่อเทียบกับปี 2545 พบว่า ในปี 2547 มีปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มจากจีนมากกว่าปี 2545 คิดเป็นร้อยละ 594.84 และ 725.57 ตามลำดับ⁸

ตารางที่ 3.7
แสดงปริมาณและมูลค่าการนำเข้าส้มจากจีนตั้งแต่ปี 2544-2547

ปี	ปริมาณ (กก.)	มูลค่า (บาท)
2544	0	0
2545	165,228	3,665,870
2545 (ต.ค.-ธ.ค.)	65,964	878,223
2546	1,214,599	26,480,783
2546 (ต.ค.-ธ.ค.)	939,517	20,902,465
2547	1,148,074	30,264,199

ที่มา: กรมศุลกากร, กุมภาพันธ์ 2548.

⁷ นำปริมาณการนำเข้า (มูลค่าการนำเข้า) ส้มจากจีนช่วงเดือนตุลาคมถึงธันวาคมปี 2546 หักออกจากปริมาณการนำเข้า (มูลค่าการนำเข้า) ช่วงเดือนตุลาคมถึงธันวาคมปี 2545 แล้วหารด้วยปริมาณการนำเข้า (มูลค่าการนำเข้า) ช่วงเดือนตุลาคมถึงธันวาคมปี 2545 แล้วคูณด้วย 100

⁸ นำปริมาณการนำเข้า (มูลค่าการนำเข้า) ส้มจากจีนปี 2547 หักออกจากปริมาณการนำเข้า (มูลค่าการนำเข้า) ปี 2545 แล้วหารด้วยปริมาณการนำเข้า (มูลค่าการนำเข้า) ปี 2545 แล้วคูณด้วย 100

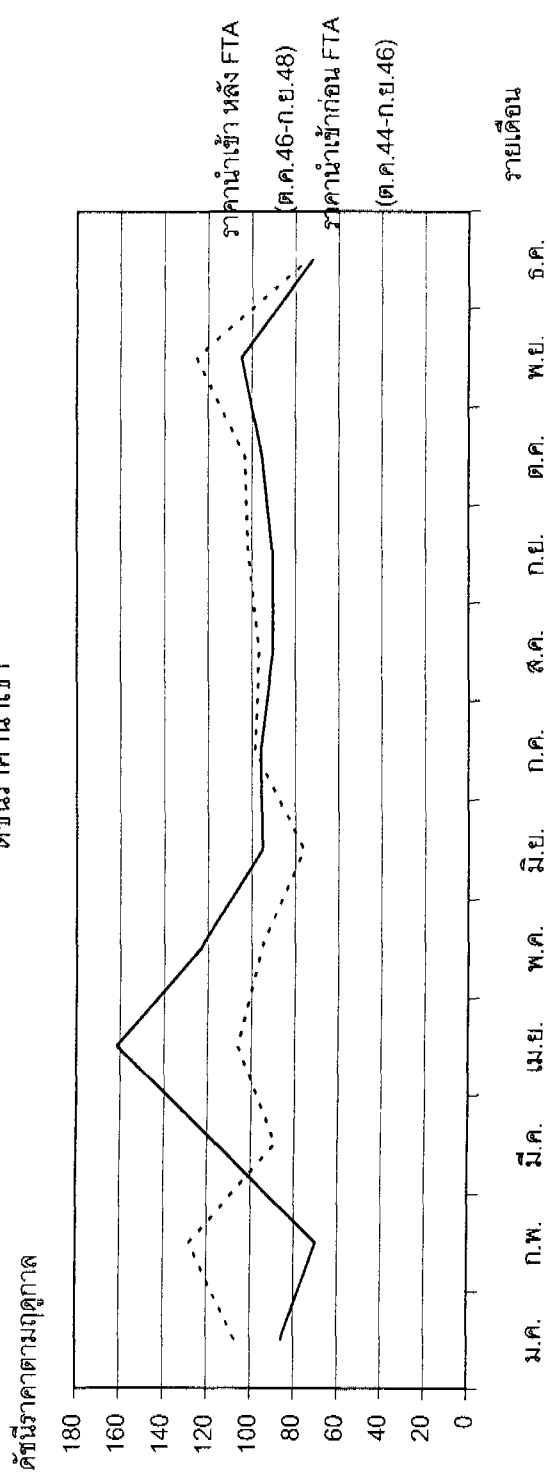
ตารางที่ 3.8
ดัชนีฤดูกาลราคาสลัมนำเข้า ในแต่ละเดือนโดยแบ่งเป็นช่วงก่อนและหลังเปิด FTA

เดือน	ราคานำเข้า	
	ก่อน FTA ต.ค.44-ก.ย.46	หลัง FTA ต.ค.46-ก.ย.48
ม.ค.	85.74	106.93
ก.พ.	70.05	128.00
มี.ค.	115.80	88.73
เม.ย.	161.54	106.01
พ.ค.	123.24	95.40
มิ.ย.	95.10	75.96
ก.ค.	95.90	98.49
ส.ค.	90.16	96.55
ก.ย.	90.39	101.53
ต.ค.	95.38	103.21
พ.ย.	104.69	125.20
ธ.ค.	71.99	73.98

ที่มา: จากการคำนวณ (ภาคผนวก ค)

เมื่อพิจารณาการเคลื่อนไหวของราคานำเข้าสลัม (ดังภาพที่ 3.5) พบว่าในช่วงก่อนเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีน ราคานำเข้ามีแนวโน้มลดลงในเดือนธันวาคม มกราคม และกุมภาพันธ์ โดยมีค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดในเดือนกุมภาพันธ์ (70.05) (ตารางที่ 3.8) ทั้งนี้เนื่องจากฤดูกาลสลัมของไทยกับจีนใกล้เคียงกัน ซึ่งในช่วงนี้จะมีปริมาณผลผลิตสลัมของจีนออกมามาก ดังนั้นราคาสลัมนำเข้าในช่วงนี้จึงลดลง และราคานำเข้าสลัมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในเดือนมีนาคม เมษายน และพฤษภาคม โดยมีค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลสูงสุดในเดือนเมษายน (161.54) ทั้งนี้เนื่องจากผลผลิตสลัมของจีนในช่วงนี้เริ่มมีน้อยลง ทำให้ราคานำเข้าสูงขึ้น ในช่วงหลังเปิด FTA พบว่า ค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลต่ำสุดจะอยู่ในเดือนธันวาคม (73.98) เพราะเป็นช่วงที่สลัมของจีนมีปริมาณผลผลิตออกมามาก และค่าดัชนีราคาตามฤดูกาลสูงสุดจะอยู่ในเดือนกุมภาพันธ์ (128.00) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปริมาณผลผลิตสลัมของจีนที่มีอยู่เริ่มลดลง ทำให้ราคานำเข้าสูงขึ้น

ภาพที่ 3.8
ดัชนีราคานำเข้า

3.6 มาตรการของรัฐบาลและอัตราภาษีนำเข้าส้มของประเทศไทย

3.6.1 มาตรการของรัฐบาล

ในอดีตที่ผ่านมาเราจะเห็นได้ว่า รัฐบาลยังไม่มีมาตรการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ปลูกส้มแต่อย่างใด เนื่องจากส้มเป็นผลไม้ที่ปลูกกันอยู่ทั่วไปในประเทศ ทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ ผลผลิตส่วนใหญ่เป็นการบริโภคภายในประเทศ

แต่หลังจากเปิดเสรีทวิภาคีไทย-จีนได้ไม่นานก็พบว่าไทยประสบกับปัญหามาตรการการค้าที่ไม่ใช่ภาษีต่างๆ (NTB) ของทางการจีน เช่น ระเบียบขั้นตอนในการนำเข้าผักผลไม้ที่ยุ่งยาก มาตรฐานด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย การเก็บภาษีภายในของจีน เป็นต้น ส่งผลให้ไทยไม่สามารถส่งผัก-ผลไม้ไปจีนได้อย่างสะดวก ในทางตรงกันข้ามจีนสามารถส่งผัก-ผลไม้เข้ามาขายในไทยได้สะดวก ทำให้ไทยเกิดการเสียเปรียบในดุลการค้า ดังนั้นเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2547 ไทยจึงได้ทำข้อตกลงร่วมกับจีนในด้านการกักกันโรคและตรวจสอบดังนี้คือ การจัดทำพิธีสารระหว่างไทย-จีนว่าด้วยข้อกำหนดด้านการกักกันโรคและตรวจสอบสินค้าครอบคลุมสินค้าผลไม้จากจีนไปไทย 5 ชนิด ได้แก่ แอปเปิล แพร์ พืชสกุลส้ม (ส้ม ส้มโอ ส้มแทงเจอร์น มะนาว) องุ่น และพุทรา โดยผลไม้ดังกล่าวจะต้อง

- ไม่มียาฆ่าแมลงและสารเคมีตกค้างเกินค่ามาตรฐานของจีนหรือองค์การมาตรฐานอาหารระหว่างประเทศ
- มาจากสวนและโรงงานบรรจุหีบห่อที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกระทรวงเกษตรของไทย

จากผลของมาตรการที่ออกไปนี้จะมีส่วนช่วยทำให้ส้มจากประเทศจีนเข้ามาในไทยได้ยากขึ้นเนื่องจากต้องผ่านกระบวนการตรวจสอบต่างๆ ในขณะที่เดียวกันการที่มีระบบตรวจสอบสารตกค้างยังช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตให้กับผู้บริโภคในประเทศอีกด้วย

3.6.2 อัตราภาษีนำเข้าส้มของประเทศไทย

ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 ไทยได้มีการเปิดเสรีสินค้าเกษตรกับประเทศจีน ซึ่งครอบคลุมผักและผลไม้กว่า 116 ชนิด โดยส้มเป็นหนึ่งในสินค้าเกษตรที่ได้มีการเปิดเสรีด้วย โดยมีข้อตกลงลดภาษีสินค้าพืชผักและผลไม้ระหว่างกันให้เหลือร้อยละ 0 (ดังตารางที่ 3.9)

ตารางที่ 3.9
อัตราภาษีนำเข้าสัมในประเทศไทย

อัตราภาษีนำเข้า	สัม
อัตราอากรที่เรียกเก็บเป็นการทั่วไป (ข้อมูล ณ วันที่ 3 ตุลาคม 2546)	40% หรือ 33.50 บาท/กก.
อัตราอากรตาม AFTA	5%
อัตราอากรหลังทำ FTA ไทย-จีน	0%

ที่มา: กรมศุลกากร, ตุลาคม 2547.